

Geschiedenis van het onderwijs, verwijzend naar Lichtervelde in de negentiende eeuw

Georges Vandewalle

1 Situatieschets

Tijdens de 19de eeuw evolueerde België stilaan van een agrarische naar een industriële maatschappij¹. Het aandeel van de agrarische sector in het nationaal product daalde van 50% in 1846 tot 29% in 1880. Deze overgang bracht natuurlijk grondige wijzigingen mee in de sociale verhoudingen². Een toplaag die grote winsten van het kapitalistisch stelsel opstreek, bleef zeer beperkt terwijl de midden- en benedenlagen van de burgerij een veel ruimere ontwikkeling kenden. Het industriële kapitalisme had immers behoefte aan geschoolde mensen wat een aangroei meebracht van allerlei kaderpersoneel, technici, ambtenaren, bedienden, enz. De verstedelijking bracht meteen ook een uitbreiding mee van de kleinhandel. Voor deze groepen had de industriële ontwikkeling zonder twijfel een gunstig effect. De arbeiders daarentegen, veelal mensen die hun klein landbouwbedrijfje hadden ontvlucht wegens onvoldoende opbrengst, zagen zich geplaatst voor grote ellende. Voor de huisarbeiders was het nog erger; zij moesten immers in concurrentie treden met de industrie, d.w.z. meer en langer werken voor minder geld.

De levensstandaard van de arbeider daalde in die periode tot een nog nooit gekend dieptepunt. En, op politiek vlak werden de arbeiders dan nog buiten spel gezet door de invoering van het cijnskiesstelsel dat de macht in handen gaf van de bezittende klasse.

De uitbreiding van de fabrieksarbeid gaf de vrouwen uit de laagste klas van de bevolking een plaats in het productie-proces³. Alhoewel in 1860 in de secundaire sector de thuiswerkende vrouwen (naaisters, borduursters, kantwerksters, breisters, strovlechtsters, enz.) nog de grote meerderheid vormden, waren in 1866, volgens de berekeningen van B. Verhaegen⁴ gemiddeld 30,5% van de vrouwen ingeschakeld in de Belgische industrie. Voor alle werkende vrouwen in gelijk welke sector zij ook werkten,

¹ E. Sullerot, Geschiedenis en sociologie van de vrouwenarbeid, Nijmegen, Sun, 1979

² E. Witte en J. Craeybeckx, Politieke geschiedenis van België sinds 1830. Spanningen in een burgerlijke democratie, Antwerpen, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1981, pp. 57-67

³ D. Keymolen, Vrouwenarbeid in België omstreeks 1860, in: Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, 8ste jg., 1982, p. 45

⁴ B. Verhaegen, geciteerd door D. Keymolen, op.cit. (3), p.5

was beroepsarbeid een bittere noodzaak. Hetzelfde gold trouwens ook voor de kinderarbeid. En toch dienden deze arbeidende vrouwen te zorgen voor de instandhouding van hun gezin. Zo werd de opvoeding en de opvang van de kinderen een probleem. Vroeger waren de kinderen op normale wijze opgenomen in de volwassenenwereld waarin ze langzaam mee functioneerden; nu hoefde een persoon voortdurend van arbeid vrijgesteld te worden om de kinderen te kunnen bewaren en te begeleiden⁵. Voor de arbeidersklas was dit totaal onmogelijk. Een oplossing werd gevonden in het kleuter- en lagere schoolwezen. Aldus ontstond in België, kort voor 1830 de "bewaar"school en dit meestal van uit burgerlijke initiatieven om aan een sociale nood tegemoet te komen. Zij was bestemd voor buitenshuis werkende ouders⁶. Ook de lagere school vervulde in niet geringe mate deze oppasfunctie⁷. De geïndustrialiseerde maatschappij had nieuwe behoeften gecreëerd, aan het onderwijs werden dan ook nieuwe eisen gesteld⁸. Aldus telde men in 1845 reeds 394 bewaarscholen, in 1875 was het aantal opgelopen tot 929, en in 1911 telde men er 3186. Praktisch al deze scholen waren gemengd⁹. Trouwens ook het aantal lagere scholen werd in de periode 1830 - 1911, meer dan verdubbeld¹⁰.

"Jongens en meisjes kwamen eerder hun tijd doorbrengen op de schoolbanken in afwachting van hun tewerkstelling dan om schoolse vaardigheden zoals lezen, schrijven en rekenen, te verwerven"¹¹. En op het platteland verliep het schoolbezoek dan nog zeer onregelmatig, omdat de kinders, uiteraard meest tijdens de zomermaanden, dikwijls moesten helpen in de landbouw of in de huisindustrie. Zelfs de wettelijke regeling van de kinderarbeid in 1889, maakte in zijn geheel geen einde aan de kinderarbeid daar deze maatregelen alleen betrekking hadden op de industrie-arbeid. Pas in het begin van de 20ste eeuw zou daarin verandering komen, omdat de behoefte aan geschoolde arbeidskrachten zich liet gelden.

Naast de functie van bewaarplaats, gebeurde er op school ook kennisoverdracht. Doch het aanbrengen van schoolse vaardigheden stond, omwille van het reeds aan-

⁵ D. Keymolen, op.cit. (3), pp. 5-6.

⁶ M. De Vroede, Onderwijs 1840-1878, in: Algemene Geschiedenis der Nederlanden, Haarlem, 1978, deel 13, pp. 119-120.

⁷ J. Van Poucke, Het Volksonderwijs gedurende de periode 1900-1930, Gent, Seminarie voor Historische en Vergelijkende Pedagogiek, 1982, p. 4

⁸ M. De Vroede, Volksonderwijs in België en Nederland van de zeventiende tot het begin van de twintigste eeuw, in: Bijdragen en Mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden, deel 92, afl. 2, 1977, pp. 181-182

⁹ P. Poulet, Rapport triennal sur la situation de l'instruction primaire en Belgique, 1989-1910-1911, Brussel, 1913, p. XCIX.

¹⁰ M. Depaep, Kwantitatieve analyse van de Belgische lagere school (1830-1911), in: Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis, X, 1979, 1-2, p. 24.

¹¹ J. Van Poucke, op.cit. (7), p. 5

gehaalde kort of onregelmatig schoolbezoek¹² op een laag pitje. Vooral in de kantwerkscholen, waarin gewoonlijk de niet-betalende arme kinderen werden ondergebracht, werd het eigenlijk onderwijs tot een minimum herleid¹³. Volgens de inspecteur J. Germain was het onderwijs in de gemeentelijke scholen superieur aan dit van de geadopteerde en vrije scholen en dit wellicht om het hoger aantal gediplomeerde leerkrachten. Volgende percentages illustreren dit duidelijk: Gemeentescholen: 87.1% gediplomeerden; in de geadopteerde scholen: 10.4% en in de vrije scholen slechts 6.7%¹⁴.

Maar de school had nog een derde functie, wellicht de voornaamste, nl. de opvoeding van de kinderen tot gehoorzame brave onderdanen met eerbied voor de overheid, zodat ze gemakkelijk konden ingeschakeld worden in het arbeidsproces¹⁵ en om ze te integreren in de maatschappij volgens de door de Kerk en burgerij voorgehouden waarden en normen¹⁶ en waarbij het principe, dat godsdienst de basis moest vormen van de opvoeding, zowel door katholieken als door liberalen onderschreven werd. Trouwens de eerste organieke wet op het lager onderwijs (1842) was er een sprekend bewijs van godsdienst en moraal stonden vooraan op de lijst van de verplichte vakken: het gehele onderwijs moest een religieuze geest inademen. Twintig jaar later echter konden de radicaal-liberalen daar geen vrede meer mee nemen en ijverden zij voortaan naar een volledige laïcisering van het openbaar onderwijs en wilden dus de invloed van de clerus bestrijden en drastisch beperken. Deze tegenstellingen i.v.m. het onderwijs zouden een twintigtal jaar later uitgroeien tot wellicht het grootste politiek probleem van de 19de eeuw. Beide groepen, liberalen en katholieken, staan voortaan tegenover elkaar en willen langs de opvoeding greep hebben op de levensbeschouwing, inzonder van de jongens, aangezien uit deze groep de kiezers voortkwamen. Om electorale redenen was het dus uiterst belangrijk vat te hebben op deze groep.

¹² J. Germain, gewezen provinciaal inspecteur aan de commissie voor schoolonderzoek in 1882, over de periode 1870-1878.

¹³ M. Bostoën, De schoolstrijd in het Torhoutse, Leuven 1972

¹⁴ Rapport triennal sur la situation de l'instruction primaire en Belgique, 1876-1877-1878, p. 392-393

¹⁵ H. Gaus, Hedendaagse politieke geschiedenis van België (gestencileerde cursus), p. 138.

¹⁶ M. De Vroede, op.cit. (8), p. 117

2 De schoolmeester in de periode 1815 – 1879

2.1 Strijd om een behoorlijk bestaan

2.1.1 Wedde

Voor de gemeente-onderwijzers was de gemeentelijke wedde zeer belangrijk, doch afhankende van de belangstelling die de gemeentelijke besturen voor het onderwijs betoonden was ze sterk verschillend van gemeente tot gemeente. Dit schoolgeld, dat daarbij veelal aan jaarlijkse schommelingen onderhevig was, werd meestal per maand betaald en dat gebeurde dan regelmatig of onregelmatig naar gelang de gemeente daarvoor geld had. Er waren natuurlijk ook gemeenten die hun onderwijzers helemaal niets betaalden, maar onder druk van de Tijdelijke Jury¹⁷ verminderde dit aantal stilaan.

Het genot van een gemeentelijke wedde bracht voor veel onderwijzers ook bijkomende verplichtingen mee zoals het gratis onderwijzen van de kinderen van de armen, al of niet door het armbestuur erkend. Ook het luiden en onderhouden van de politie- of avondklok werd door heel wat gemeentebesturen als een civiele taak beschouwd en behoorde insgelijks tot het domein van de onderwijzer.

Naast hun geringe gemeentelijke wedde konden de onderwijzers nog rekenen op schoolgelden. Dat was voor de leerkracht een tweede belangrijke bron van inkomsten. Edoch de moeilijkheid voor de gemeentebesturen bestond erin, enerzijds het schoolgeld laag genoeg te plaatsen om vele leerlingen toe te laten de school te bezoeken en anderzijds hoog genoeg om de onderwijzer een behoorlijk inkomen te verzekeren.

Een bijkomend schoolgeld was in sommige gemeenten tijdens de winterperiode in zwang: het zogenaamde "warmgeld". Zo moesten de kinderen in sommige scholen brandstof meebrengen voor de haard of de kachel, in andere scholen dienden zij voor de verwarming te betalen.

Door de wet van 16 mei 1876 echter werd de minimumwedde van de onderwijzer vastgesteld op 1.000 Fr., casueel inbegrepen. Dit laatste kon bestaan uit de vergoeding van de verblijfkosten, de verwarming, de verlichting, het onderwijs voor de niet-betalende kinderen en het schoolgeld van de betalende leerlingen. De gemiddelde jaarwedde van een hoofdonderwijzer in West-Vlaanderen voor het jaar 1878 bedroeg 1536,7 Fr. en voor een hulponderwijzer 1174,15 Fr. . Voor velen leek dit echter onvoldoende zodat het ambt van onderwijzer dikwijls werd gecumuleerd met dit van koster of orgelist en in mindere mate ook met dit van gemeentesecretaris en gemeente-ontvanger¹⁸.

¹⁷ In 1817 werd in elk van de Zuidelijke Provincies een Tijdelijke Jury voor het lager en middelbaar onderwijs opgericht, die moest zorgen voor een eerste verbetering van het onderwijs. Kortweg noemen we ze ook Jury of de Commissie.

¹⁸ Rapport triennal, 1876-1877-1878, p. 396.

2.1.2 Huisvesting

Wat de woning van de onderwijzer betreft, bepaalde de wet van 11 floreal X dat alle gemeente-onderwijzers een woning zouden hebben op kosten van de gemeente¹⁹. Maar heel wat gemeenten hadden eenvoudig geen woning, zodat deze wet genegeerd werd of in het beste geval er wegens dat tekort een vergoeding aan de onderwijzer werd betaald. Doch in sommige gevallen ging het zover dat de onderwijzer zelf moest zorgen voor een woning en daarbij nog voor een klaslokaal, zodat in bepaalde gevallen de onderwijzer les gaf in een daartoe ingericht lokaaltje van zijn woning.

2.1.3 Bijverdiensten

Uit voorgaande blijkt duidelijk dat het inkomen van de onderwijzer uiterst wisselvallig kon zijn en afhankelijk van verschillende omstandigheden zodat bij gebrek aan een solied en zeker loon steeds het zwaard van Damocles hem boven het hoofd hing. Vele dorpsonderwijzers konden eenvoudig van hun onderwijs alleen niet leven zodat ze -nog steeds- om den brode verplicht waren nog een ander beroep uit te oefenen. Aldus bekwam de onderwijzer niet alleen meer inkomen, maar daarnaast ook meer bestaanszekerheid. Dit cumuleren viel in veel gevallen nadelig uit voor het onderwijs want sommige onderwijzers waren daardoor niet in staat hun onderricht behoorlijk te verzorgen.

2.2 De zwarte jaren (1830 - 1836)

De eerste jaren na de onafhankelijkheid waren voor de onderwijzer niet voordelig. De uitvaardiging door het Voorlopig Bewind van de vrijheid van onderwijs (12 oktober 1830) bezorgde hem heel wat narigheden. Vele gemeenten maakten van de gelegenheid gebruik om de uitgaven te verminderen, door de onderwijzer -veelal onder verdenking van medewerking met de Nederlandse autoriteiten- te ontslaan of zijn wedde te verminderen. De opleidingsvormen die zich in de Nederlandse tijd hadden ontwikkeld, waren daarbij in één ruk weggeveegd. Een akte of bewijs van toelating was niet meer vereist, zodat eenieder, bekwaam of onbekwaam, onderwijs mocht verstrekken. De gediplomeerde leerkracht werd aldus in een harde concurrentiestrijd gewikkeld met ongelijke middelen, daar de schoolmeesters met lager schoolgeld te vragen bij de ouders een gevoelige snaar bespeelden²⁰. Verder diende hij op sommige plaatsen te wedijveren met congregaties van broeders, voor wie het verbod van koning Willem I niet meer gold en die België opnieuw binnen kwamen. Bovendien kwamen ook heel wat katholieke scholen tot stand die vele leerlingen aantrokken²¹.

¹⁹ 1.4.1801. Pasinomie ou collection complète des lois, décrets, arrêtes et règlements généraux qui peuvent être invoqués en Belgique, 1ste reeks, dl. XI, p. 175.

²⁰ M. De Vroede, Van schoolmeester tot onderwijzer, pp. 385-401

²¹ A. Simon, Le cardinal Sterckx et son temps (1792-1857), dl.1, Wetteren, 1950, pp. 365-367

2.2.1 Reactie en verweer

Het gevolg van de “zwarte jaren” was, dat van de kant van de onderwijzers, zij het dan zeer langzaam, reactie komt met de bedoeling de centrale gezagsinstanties te beïnvloeden. Aldus worden, midden de jaren dertig -West-Vlaanderen uitgezonderd- sommige onderwijzersgezelschappen opgericht²² die in de tweede helft van het decennium in aantal toenamen, doch weinig invloed uitoefenden. De oprichting in het Brusselse, eind 1840, van de “Réunion Centrale d'instituteurs”, ook genoemd “Société Centrale d'instituteurs”, betekende een eerste werkelijke stap naar een beroepsvereniging²³. Ongekwalficeerden dienden verwijderd²⁴. Zo de geneesheer het fysieke leven beheerste en de advocaat het burgerlijke leven verdedigde, dan had de onderwijzer het intellectuele leven van de mens in handen. De onderwijzer was meer dan een ambachtsman; de minachtende uitdrukking “het is maar een schoolmeester” verdiende hij niet. Vandaar de noodzaak van een diploma en van een officiële erkenning²⁵. Het zou echter toch tot in 1857 duren voor dat in België de eerste werkelijke beroepsvereniging voor onderwijzers door enkele oud-leerlingen van de Lierse kweekschool wordt opgericht onder de naam “Onderwijzersbond”²⁶. Materiële en morele verheffing van de onderwijzer was haar hoofddoel. Het tijdschrift “De Toekomst” fungeerde als haar spreekbuis²⁷. Tenslotte mogen wij niet uit het oog verliezen dat de onderwijzer bestendig en overal zijn lage sociale afkomst als een blok aan het been droeg. In België, waar het censuskiesrecht in voege was, bezat hij geen kiesrecht²⁸. Bovendien richtte hij zich met zijn onderricht tot de lagere bevolkingsklassen, zodat de afstand met de goeuden uit Kamer en Senaat werkelijk groot was²⁹.

²² M. De Vroede, De onderwijzersgezelschappen..., pp. 654-668

²³ M. De Vroede, De onderwijzersgezelschappen In België, in *Pedagogische Studiën*, XLVI (1969), nr. 12, pp. 650-686

²⁴ Ibid. p. 673

²⁵ C.L.A. De Grave-Gantois, Congres d'instituteurs, p. 37.

²⁶ Met de term onderwijzer bedoelen we de gevormde gediplomeerde leerkracht voor het lager onderwijs; de term schoolmeester slaat op de ongediplomeerde. Vanaf 1815 begon men in België van de “onderwijzer” te spreken. Het gaat hier over terminologie uit officiële stukken of pedagogische literatuur; in de volksmond wordt immers nu nog steeds het woord schoolmeester of kortweg meester gebruikt.

²⁷ Onderwijzers in school en maatschappij, C.S.H.P. Gent, 1978, pp. 69-70

²⁸ K. Audoore, F. Matthyssen en J. Philips, De sociale herkomst van de onderwijzer in het midden van de negentiende eeuw, Leuven, 1977

²⁹ Onderwijzers..., op.cit. (11), p. 89

2.3 Sociale afkomst

Uit wat vooraf gaat, kunnen wij reeds afleiden dat de schoolmeesters en ook de gediplomeerde leerkrachten aan de kweekschool³⁰, althans in de periode 1846 - 1855 in globo meestal afkomstig waren uit de lagere sociale milieus. Hun vaders waren meestal politiek onmondige onderwijzers, kosters, ambachtslui en landbouwers die vaak beroepen combineerden en wier echtgenoten en kinderen meehielpen het gezinsinkomen te vergroten.

2.4 Pedagogische vorming

Onder het Nederlandse bewind kenden we de eerste organisatie van het gemeentelijk onderwijs en te Lier -in 1817- de stichting van de eerste kweekschool. We schreven reeds dat het hoopgevend resultaat ervan grotendeels teloor ging in de eerste fase van de onafhankelijkheid. Het aantal gemeentelijke scholen verminderde drastisch en de kweekschool te Lier werd in 1830 gesloten. De grondwettelijke vrijheid van onderwijs werd door de regering en door de openbare besturen negatief en naar de letter geïnterpreteerd.

Gezien de schrijnende nood aan beter onderwijs en de onverschilligheid van de Staat, voelden de Belgische bisschoppen zich geroepen om normaalschoolopleidingen op te richten.

Zo werd voor West-Vlaanderen op 6.6.1838 de Torhoutse normaalschool, aanvankelijk te Roeselare, geopend met een dertigtal leerlingen³¹ en in 1843 werd er de "modelschool" opgericht om de "kandidaat-onderwijzer de kans te geven modelvoorbeelden te zien en die zelf in te oefenen"³². Pas in 1844 heropende de rijksnormaalschool te Lier³³.

Overeenkomstig de schoolwet van 1842 moesten in de regel, alle kandidaten die een functie in het openbaar onderwijs hadden een specifieke beroepsopleiding hebben doorgemaakt. Er kwamen daarvoor drie opleidingstypes in aanmerking:

1. de rijkskweekscholen;
2. de normaalafdelingen die het Rijk kon toevoegen aan een lagere hoofdschool, 1 per provincie;
3. de particuliere instellingen die het statuut van aangenomen instelling verwierven³⁴.

³⁰ Opleidingschool voor onderwijzers, normaalschool

³¹ 150 jaar normaalschool Torhout, jubileumbrochure, 1988, p. 5

³² Ibid. p. 8

³³ Ibid. p. 5

³⁴ Onderwijzers... op.cit. (11), p. 101

Een hoofdfiguur in het pedagogische leven in België was ongetwijfeld Filip De Coster³⁵ maar meer nog de Pruisische onderwijzer Thomas Braun³⁶ en weer in mindere mate Frère Achille.

Thomas Braun heeft als geen ander het beeld van de 19de-eeuwse onderwijzer verwoord en richtlijnen gegeven betreffende opvoedings- en onderwijsmethoden. Als leraar, later als inspecteur en vooral door zijn vele publicaties was hij een gezaghebbende figuur op het vlak van de onderwijzersopleiding in België.

Tussen de organieke schoolwetten van 1842 en 1879 duurde de opleiding van de kwekelingen (toekomstige onderwijzers) drie jaar. Zowel kerkelijke als burgerlijke overheid hechtte groot belang aan het internaatsleven en zowel in de rijks- als in de bisschoppelijke kweekscholen stond de religieuze vorming van de toekomstige onderwijzer op de voorgrond. Het ganse opleidingsprogramma bestond enerzijds uit algemeen vormende vakken, anderzijds uit vakken die praktische en theoretische pedagogische bekwaamheid moesten bijbrengen. De praktijk van het lesgeven leerden zij door het bijwonen van modellessen en het zelf lesgeven in de "oefenschool"³⁷.

Vanaf het midden van de 19de eeuw had de onderwijzer ook de mogelijkheid zich verder te ontplooien en bij te scholen daar hij voortaan gebruik kon maken van een drietal vakbladen³⁸.

3 Het onderwijs in de Franse tijd³⁹

Gedurende de Franse tijd hadden de revolutionairen de bedoeling de oude schoolstructuur af te breken en door een nieuwe te vervangen. Dat is echter niet mogelijk gebleken.

De wet van 9 fructidor V (5.9.1797) legde de verplichting op tot het afleggen van de eed van haat aan het koningschap, een verplichting die tot de leerkrachten werd uitgebreid; en, volgens het besluit van 17 pluviöse VI (5.2.1798) moesten ze daarbij de

³⁵ Sint-Joris-Weert, 27 december 1806 - Lier, 1885. Priester. Vanaf 1843 directeur van de rijkskweekschool te Lier; belast met de cursus opvoedkunde en methodologie; van 1856 tot aan zijn overlijden pastoor-deken te Lier.

³⁶ Commern, 8 november 1814 - Elsene, 7 mei 1906. Onderwijzer te Keulen. Leraar aan de kweekschool te Nijvel, 1845-1875; inspecteur bij het kweekscholenwezen, 1875-1891. Stichter en hoofdredacteur van l'Abeille; auteur van toonaangevende leerboeken voor het lager- en het kweekschoolonderwijs.

³⁷ In uitvoering van de wet van 23 september 1842, hadden in elk schooldistrict, vier maal per jaar pedagogische conferenties plaats onder leiding van de kantonnale inspecteurs.

³⁸ Cf. M. De Vroede e.a., Bijdragen tot de geschiedenis van het pedagogisch leven in België in de 19de en 20ste eeuw, dl. 1: De periodieken, 1817-1878, Gent-Leuven. 1973

³⁹ M. De Vroede, "Het Onderwijs" in: De erfenis van de Franse Revolutie, uitgegeven door de ASLK.

“Declaration des droits de l'homme et du citoyen” plus de republikeinse moraal onderwijzen, de decaden respecteren en op de zondagen school houden. Tenslotte schreef de wet van 13 fructidor VI (30.8.1798) ook nog voor dat de leerkrachten, samen met hun leerlingen aan de decadaire feesten moesten deelnemen, en wie zich naar deze verordeningen niet voegde kon door de lokale autoriteiten, die toezicht over school en personeel hadden, vervolgd en gestraft worden.

Door strafmaatregelen werd het lager onderwijs echter in geringere mate getroffen en dat vooral, omdat de lokale autoriteiten minder van hun bevoegdheid gebruik maakten om leerkrachten te schorsen, scholen te controleren, laat staan uit te sluiten.

Toch is het een feit dat het openbaar onderwijs niet van de grond kwam. De onderwijzers van de openbare lagere scholen konden de concurrentie van de particuliere schoolmeesters niet aan. Hun scholen telden weinig of geen leerlingen, terwijl de laatsten wel succes hadden dank zij de antirevolutionaire opvattingen die ze met de bevolking deelden. Wat kon de overheid echter doen? Hier en daar kregen de meesters verbod verder les te geven, maar men kon toch niet alle particuliere scholen sluiten?

Zo kunnen we besluiten dat gans de poging tot organisatie van een lager onderwijs op een fiasco is uitgelopen. Naast de tijdsomstandigheden, de onverschilligheid van vele autoriteiten, maar vooral het feit dat de ouders hun kinderen niet wilden toevertrouwen aan een persoon die ze als beëdigde brandmerkten, en dan, op een moment dat de geestelijkheid vervolgd werd.

Met het afsluiten van het concordaat, verbeterde de toestand voor de nog functionerende “écoles primaires” wel enigszins; er kwamen meer leerlingen en ook meer scholen tot stand. Men was tot de conclusie gekomen dat een verbetering van de onderwijssituatie niet mogelijk was, indien de eredienst niet werd hersteld. Trouwens de overheid ging zelf die weg op; onder Consulaat en Keizerrijk deed ze ten opzichte van de Kerk een flinke stap achteruit. Zo viel in het lager onderwijs, zij het niet volledig, een terugkeer naar het “ancien régime” te bespeuren, doch met een verslechterde materiële situatie voor de onderwijzer. Van de voorheen talrijke kerkelijke inkomsten en fundaties was er weinig overgebleven en daarnaast werd de concurrentie groter. Van de vroegere leerkrachten waren er velen om verschillende redenen weggevallen. Op onderlegde lieden kon het onderwijzersberoep geen aantrekkingskracht uitoefenen, en naast de overgebleven oude meesters traden heel wat gelukzoekers op. Het was ook onmogelijk dat een degelijk gevormde generatie leerkrachten optrad, daar een specifieke opleiding nog niet georganiseerd was.

Niet te verwonderen, dat gedurende de Franse Tijd het analfabetisme toenam in plaats van te verminderen.

3.1 Maten en gewichten⁴⁰

Op het einde van de achttiende eeuw heerste nog steeds de chaos van de zoveel verschillende maten en gewichten. Met de Franse revolutie zou daar verandering in komen en werd het decimale metrieke stelsel ingevoerd voor inhouds-, oppervlakte-, ruimte- en lengtematen, alsook voor de gewichten en de betalingsmiddelen. Vanzelfsprekend was dit niet van toepassing voor de tijdmeting, ook de medicale maten vielen niet onder toepassing van dit nieuwe stelsel. Het was het decreet van 18 germinal an III (7.4.1795) dat voorzag in deze invoering, echter zonder de verplichting het systeem te gebruiken. De praktische ingebruikneming ging ook zeer traag. Voor de burgers bleef de chaos bestaan zolang de verhouding tussen de vroeger ter plaatse gebruikte maten en gewichten en de nieuwe niet werd vastgelegd. Vandaar de vele omzettings- of conversietafels die vooral vanaf de eerste jaren van de 19de eeuw zowat overal werden uitgegeven.

Trouwens de gewone burger was niet geneigd om zomaar zijn oude gewoonten op te geven voor iets wat hem overkwam als nieuwlichterij en complicatie, ingevoerd door een Volk dat verre van geliefd was, om niet te zeggen gehaat werd.

Zelfs de overheid was niet zo happig om deze nieuwigheid te aanvaarden.

Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden voerde het nieuwe stelsel in door de wet van 21.8.1816; en het onafhankelijke België legde het metrieke stelsel pas verplicht op door de wet van 11.6.1836. Pas op 1 oktober 1855 kreeg ons land de zogenaamde ijkwet.

Hiermede kreeg de lagere school een gans pak leerstof -en ook leermateriaal- bij.

4 Het onderwijs gedurende de Hollandse periode (1815 - 1830)

Toen België in 1815 bij Nederland gevoegd werd, zou dezelfde grondwet voor beide landen dienstig zijn, mits enkele aanpassingen. De wet van 1806 huldigde twee principes: staatsmonopolie voor het onderwijs en een gemengde school in elke gemeente.

In 1818 werd door de nieuwe regering in verband met het onderwijs een onderzoek voorgeschieden dat een zeer deprimerend rapport voor gevolg had. Zo waren er in West-Vlaanderen heel wat gemeenten die helemaal geen school hadden en ook geen moeite deden om er een te krijgen. Van de 312 onderwijzers waren er 187 die helemaal geen bekwaamheidsattest of diploma hadden. Zo vernemen wij ook dat sommigen niet eens konden lezen noch schrijven, of in het beste geval, veel spelfouten maakten. Meestal was hun intellectueel peil heel laag te noemen. Voor sommigen was hun hoogste kunst het "schoon schrijven". De leerstof in de meeste school-

⁴⁰ Naar J. Mertens en F. Simon in: De Erfenis van de Franse Revolutie, uitgegeven door de ASLK.

tjes beperkte zich tot het “spellen en het lezen van den catechismus, alsook de eerste beginselen der schrijfkunst”⁴¹.

Koning Willem wou aan die toestand iets doen en hij besloot in onze streken het schoolsysteem van de Noordelijke Provinciën, sinds 1806 in voege, ook toe te passen om zo het analfabetisme te bestrijden en het volksonderwijs te bevorderen⁴².

Uit het zopas aangehaald rapport vernemen we ook dat het onderwijs gegeven werd in het plaatselijk dialect, zodat wij dan toch moeten beamen dat de school een van de weinige plaatsen was, waar de taal van het Volk, na de verfransingsperiode, zich kon ontwikkelen; gesteund door de parochiale geestelijkheid waar ook het Vlaams bleef standhouden, mede ook door de verschillende rederijkerskamers die eveneens met hun povere toneelspelen en voordrachten, de volkstaal hielpen bewaren.

Tot 1821 beperkte de regering zich tot het geven van financiële aanmoedigingen en het inwinnen van informatie, maar in 1821 achtte ze haar tijd gekomen om in te grijpen met maatregelen. De tijdelijke jury's werden vervangen door provinciale commissies, die samengesteld waren uit een aantal schoolopzieners. Deze commissies lieten schoollokalen bouwen of herstellen en onderzochten ook de kandidaten die onderwijzer wilden worden. Maar niet alleen de kandidaten, ook de dienstdoende onderwijzers werden op bekwaamheid getest en moesten voor een jury een examen afleggen en, indien ze voldeden, ontvingen ze een akte van bekwaamheid. Deze maatregel was vooral gericht tegen de onderwijzende kloosterorden. Die akte was ook een noodzaak, aangezien een besluit van 25.7.1822 straffen uitvaardigde tegen diegenen die zonder erkende bevoegdheid onderwijs gaven. De gemeentelijke onderwijzers behaalden nog een behoorlijk resultaat. De meesten bemachtigden een attest van de 4de graad, de knapsten behaalden de 3de graad. Wat de vrouwelijke leerkrachten betreft, deze hadden meestal een onvoldoende basisopleiding genoten, hun resultaat was veelal bedroevend, doch bij gebrek aan bekwame vrouwelijke leerkrachten, mochten ze niettemin verder les geven aan kinderen van minder dan 9 jaar. Door het inrichten van vervolmakingscursussen, hoopte men ondertussen dat ze zich zouden bijscholen. De Belgische onafhankelijkheid bracht hieraan een bruusk einde.

Met het invoeren van het examen kregen we onderwijzers van vier verschillende rangen:

- voor de akte van vierde rang moeten de kandidaten 16 jaar oud zijn, en moeten kunnen lezen, schrijven en rekenen;
- voor de derde rang moet hij 18 jaar oud zijn en moet hij bovendien de Nederlandse taal kunnen onderwijzen;
- voor de tweede rang moet hij 22 jaar oud zijn en moet hij ook aardrijkskunde en geschiedenis onderwijzen;

41 A. Dejonghe, Taalpolitiek van Willem I, Brugge 1967.

42 A. Sluys, Geschiedenis van het onderwijs, Gent, 1913.

- voor de eerste rang tenslotte moet men 25 jaar oud zijn en ook nog op de hoogte zijn van natuurwetenschappen en wiskunde⁴³.

Wat de taal betreft heeft koning Willem geld noch moeite gespaard om het Nederlands in onze streken te verspreiden. Willem I wou immers de invloed van Wallonië indijken en hij wou een officiële taal voor het Verenigd Koninkrijk, een moderne en gecentraliseerde staat.

Het spreekt vanzelf dat Willem bij de toepassing van zijn wetten, besluiten en verordeningen met verschillende hinderpalen te kampen had:

1. allereerst de katholieke geestelijkheid die zich kante tegen de neutraliteit van het onderwijs;
2. de gemeenten die de kosten van het onderwijs moesten dragen;
3. de Franstalige burgerij, daar Willem het Nederlands als enige landtaal wilde propageren.

Niettegenstaande deze oppositie slaagde Willem er toch in, heel wat te verwezenlijken. Van 1815 tot 1830 worden 1146 scholen en 660 onderwijzerswoningen gebouwd of hersteld; 1.977 onderwijzersdiploma's werden uitgereikt en het aantal leerlingen steeg van 153.000 tot 293.000⁴⁴.

De schoolpolitiek van Willem I om het lager onderwijs op een hoger peil te brengen, begon goede resultaten af te werpen, toen de revolutie van 1830 ze weer ongedaan maakte⁴⁵.

5 Het onderwijs in de Belgische periode

5.1 Periode tot ongeveer 1842

De vereniging met Nederland had, zeker ook wat het onderwijs betreft, geleid tot algehele ontevredenheid. Na de onafhankelijkheid kwam, niet te verwonderen, een einde aan de onderwijshervormingen. Reeds in een dekreet van 16.10.1830 werd de vrijheid van onderwijs afgekondigd, vrijheid die werd opgenomen door het Nationaal Congres in art. 17 van de grondwet: "Het onderwijs is vrij. Elke preventieve maatregel is verboden." Maar weldra hadden de katholieken en Liberalen een eigen interpretatie van dit artikel 17, en de tegenstelling tussen die twee zal uiteindelijk leiden tot de schoolstrijd van 1879.

Dat het onafhankelijke België zo vlug de vrijheid van onderwijs afkondigde, betekent echter niet dat de Belgische Staat zoveel aandacht aan het onderwijs zou besteden.

⁴³ M. Nauwelaerts, Meesters en leraren, Flandria Nostra, 1959.

⁴⁴ A. Sluys, op.cit.

⁴⁵ 150 jaar Normalschool Torhout, jubileumbrochure, p. 5.

Wel integendeel, men bekommerde er zich weinig om. Zo werden o.a. de bekwaamheidsattesten niet meer vereist, op veel plaatsen werden scholen gesloten en onderwijzers eenvoudig weg aan de dijk gezet. Bijgevolg waren heel wat gemeenten die eenvoudig geen school meer hadden.

En nu dat de Staat zich niet meer aantrok van het onderwijs, kwam het onderwijsmonopolie weer in handen van de Kerk. Overal ontstonden er privéscholen, onder meer kloosterscholen⁴⁶. (1)

Het onderwijsmonopolie behoorde dus duidelijk aan de geestelijkheid, maar, toen de gemeentewet van 1836 een ruimere autonomie verleende aan de gemeenten, waren er toch bepaalde gemeenten die zich met het onderwijs gingen bezig houden.

5.2 De eerste organieke schoolwet van 28.9.1842: de wet Nothomb

In 1842 werd in ons land een wet op het lager onderwijs gestemd, die het onderwijs voor het eerst ernstig aanpakte en de gemeenten verplichtte tot ruime geldelijke tussenkomsten.

Voor de wet Nothomb bestonden er in België strikt genomen 3 soorten lagere scholen:

1. De gemeentelijke (ontvingen geen staatsubsidie);
2. De gemengde: gemeentelijke of private (ontvingen staatssteun);
3. De private: steunende op het principe van de vrijheid, opgericht door verenigingen of door particulieren⁴⁷.

Het is een feit dat van bij het begin, katholieken en liberalen een eigen interpretatie hadden van het artikel in de grondwet "Vrijheid van onderwijs" met als gevolg dat hun standpunten stilaan verder uit elkaar gingen liggen.

Volgens de katholieken moest het onderwijs in elk geval doordrongen zijn van de katholieke geest. De Staat kon scholen oprichten, daar waar het privé-initiatief ontbreekt. Maar ook deze scholen moesten katholiek getint zijn en onder toezicht staan van de geestelijkheid. Volgens de liberalen had iedereen het recht een school op te richten, dus ook de Staat. Deze scholen moesten neutraal zijn en de geestelijkheid had er niets te zien, behalve voor het onderricht in de godsdienst.

Door wederzijdse toegevingen, grotere van de katholieken dan van de liberalen, werd in de kamer de nieuwe wet goedgekeurd met 75 stemmen tegen 3, en bevredigde dus de overgrote meerderheid van beide partijen.

⁴⁶ Tussen 1830 en 1840 groeide het aantal lagere scholen van 4046 naar 5189 en tussen 1836 en 1842 werden 7 bisschoppelijke normaalscholen gesticht. Van 454 in 1846 steeg het aantal vrije lagere meisjesscholen naar 586 in 1854.

⁴⁷ J. Sauveur. *Statistique générale de instruction publique en Belgique*. Bruxelles 1881, pp. XLVIII-XLIX

De voornaamste bepalingen laten we hier in het kort volgen:

1. Er moet in elke gemeente tenminste een lagere school bestaan.
2. Waar er bijzondere scholen voldoende zijn, kunnen de gemeenten ontslagen worden een school te openen.
3. De gemeenten kunnen een of meer scholen aannemen om de gemeentescholen te vervangen.
4. Het onderwijs zal kosteloos zijn voor de arme kinderen.
5. Het lager onderwijs bevat het onderricht van godsdienst en zedenleer, het lezen, het schrijven, het wettig stelsel van maten en gewichten, de beginselen der rekenkunde en die der Franse, Vlaamse en Duitse taal, volgens de verschillende streken van het land.
6. Het onderwijs van godsdienst en zedenleer zal gegeven worden onder leiding der bedienaars van den godsdienst, door de meerderheid der leerlingen beleiden. De leerlingen die tot een andere geloofsbelijdenis behoren zijn ontslagen aan dat onderwijs deel te nemen.
7. Het toezicht over onderwijs en bestuur zal uitgeoefend worden door het gemeentebestuur en de schoolopziensers. Wat het onderwijs van godsdienst en zedenleer aangaat, zal dit toezicht gedaan worden door de afgevaardigden der oversten van den eredienst.
8. De boeken die in het lager onderwijs zullen gebruikt worden, zullen door de regering goedgekeurd worden.
9. De benoeming der gemeente-onderwijzers zal gedaan worden door de gemeenteraad onder de kandidaten welke gediplomeerd zullen zijn van een staatsnormaalschool of een vrije normaalschool.
10. De kosten van het lager onderwijs zijn ten laste van de gemeenten, met toelagen van provincie en staat.

De wet bracht in onze streken geen schokkende veranderingen teweeg. Op vele plaatsen was reeds voor armenscholen gezorgd en de vrije katholieke scholen mochten door de gemeenten aangenomen worden. Verder gaf de wet het lager onderwijs duidelijk een confessioneel karakter. Het episcopaat had wel geprobeerd om algemeen toezicht op de gemeentescholen te bekomen met o.m. controle op alle boeken en het recht om tussen beide te komen bij de benoeming van de leerkrachten, maar daarin waren ze niet geslaagd.

In uitvoering van de Wet hadden voortaan, in elk schooldistrict, 4 maal per jaar pedagogische conferenties plaats onder de leiding van de kantonnale inspecteurs. Tussen de conferenties in, werden de leerkrachten met huistaken belast.

Tenslotte kunnen we aanstippen dat de Wet van belang was voor het onderwijzersberoep. Door de opleiding van de kandidaat-onderwijzer aan speciaal daartoe bestemde inrichtingen toe te vertrouwen en door de gemeentebesturen te verplichten in

de regel onderwijzers te benoemen die daar hun vorming hadden ontvangen, erkende de wetgever de deskundigheid van de toekomstige beoefenaars van dit beroep.

Een paar gevolgen van de Wet Nothomb waren:

1. Het aantal schoolgaande kinderen steeg van 425.000 tot 650.000.
2. De katholieken lieten veel vrije scholen door de gemeente overnemen, wat onvoorzichtig was.
3. De liberalen weerden de godsdienstlessen uit de scholen waar zij de meerderheid hadden.

5.3 De gedachteontwikkeling op onderwijsgebied (vanaf 1842)

5.3.1 Katholieke en Liberale opinies gaan steeds verder uit elkaar

Nog steeds in de geest van het unionisme hadden Katholieken en Liberalen in 1842 inzake het onderwijs een compromis bereikt waarin de samenwerking tussen burgerlijke autoriteiten en geestelijkheid bekrachtigd werd. Beide strekkingen waren toen nog van mening dat de godsdienst een weldaad was voor het onderwijs en dat zonder deze geen echte opvoeding was⁴⁸.

Maar reeds in 1849 trachtten de liberalen de wet van 1842 naar hun hand te zetten, wat hen voorlopig mislukte met 77 stemmen tegen 17.

De periode 1857-1870 werd gekenmerkt door de laïciseringspolitiek van de liberalen, die noodzakelijkerwijze aanleiding gaf tot het toenemen van de clerico-liberalo twist, die het Belgisch politiek leven ging beheersen. Weldra begon een strengere toepassing van de wet van 1842, vooral wat betref de adoptie van vrije scholen die zoveel mogelijk uitgeschakeld werden wanneer de gemeente zelf in staat was om in het onderwijs te voorzien⁴⁹.

De groeiende invloed van de radicalen deed het liberalisme langzaam evolueren tot anti-katholicisme. Vooral de loges voerden, vanaf 1850, een heftige strijd tegen de invloed van de Kerk op het openbaar leven en het onderwijs⁵⁰.

Het antwoord van de katholieken, die reeds vanaf 1858 de noodzakelijkheid van een hechtere organisatie inzagen, kwam met de congressen van Mechelen. De inrichters ervan stelden zich tot doel de katholieken bijeen te brengen tegen de anti-godsdienstige politiek van het liberalisme⁵¹. De katholieken moesten o.a. pogingen aanwen-

⁴⁸ A. Rubbens, De bezorgdheid van de Belgische katholieken voor het onderwijs, 1967, dl. IV, p. 521-524.

⁴⁹ A. Rubbens, o.c., 1967, dl. IV, p. 526-527

⁵⁰ A. Rubbens, o.c., 1967, dl. IV, p. 528-530

⁵¹ K. Van Isacker, Werkelijke en wettelijke land, p. 18

den om het officieel onderwijs overbodig te maken, door de vrijheid van onderwijs zodanig aan te wenden dat ze in de behoeften van het onderwijs volledig konden voorzien. Het officieel onderwijs diende dus als concurrent uitgeschakeld te worden.

Er werd eveneens speciale aandacht gevraagd voor de verbetering voor het normaal-onderwijs dat zou moeten instaan voor de vorming van volwaardige leerkrachten, zodat de katholieke scholen tenminste op hetzelfde peil zouden staan als de officiële⁵².

Katholieke en liberale opinies gingen maar steeds verder uit elkaar liggen, zodat een overeenkomst uitgesloten werd. Wantrouwen en wederzijdse onverdraagzaamheid namen met de dag toe zodat de katholieke-liberale vete een hoogtepunt bereikte vanaf 1870 en het land in een latente toestand van burgeroorlog bracht. Beide strekkingen stonden zo vijandig tegenover elkaar, dat elke ontmoeting in het openbaar uitliep op handtastelijkheden. Straatgevechten en schimppartijen waren schering en inslag en het fanatisme van de ene groep vuurde de andere aan⁵³.

Toen de radicale liberalen in 1878 aan het bewind kwamen, hadden ze maar één doel, eens en voor altijd afrekenen met de invloed van het katholicisme in het openbaar leven. Het zekerste middel daartoe achtten zij het onttrekken van het onderwijs aan de invloed van de geestelijkheid. Dat een dergelijke maatregel, genomen in een zo gespannen sfeer, aanleiding zou geven tot een schooloorlog, was te verwachten⁵⁴.

6 Een kijkje in een negentiende eeuwse school

Bij het begin van de 19de eeuw stelde het schoolmeubilair niet veel voor, want echte schoolmeubelen waren er niet. De kinderen die van thuis geen stoel meebrachten, werden op kleine gammele bankjes gezet; van lessenaars was toen nog geen sprake, tenzij wellicht voor de onderwijzer. Het eventuele schoolgerief -een catechismus, een boekje om te leren lezen, een lei en een griffel- werd opgeborgen in een "schoolberd", dat op de knieën rustte. De kinderen waren aldus verplicht om met gebogen rug en ingedrukte borst te leren schrijven⁵⁵. Misschien krijgen we een gevoel van minachting voor dergelijke onderwijstoestanden. Toch deden de leerkrachten verdienstelijk werk, en met heel geringe middelen hebben zij soms wonderen verricht. De schamele kinderen van onze voorouders kregen eindelijk meer en meer de kans om onderwijs te volgen, onder hun rangen kwamen individuen naar voren die dank zij dat onderwijs een belangrijke inbreng brachten in de uitbouw van de eigen leefgemeenschap⁵⁶.

⁵² A. Rubbens, o.c., 1967, dl. I, p. 105.

⁵³ K. Van Isacker, o.c., p. 173

⁵⁴ M. Bostoën, De schoolstrijd in het Torhoutse, 1972, p. 36

⁵⁵ Geschiedkundige schets van het lager onderwijs sedert 1830, opgemaakt door enige onderwijzers, in gedrukt stadsverslag van Roeselare, 1909-10, bijlage 2.

Vijftig, zestig jaar later is op gebied van schoolmeubelen en zeker ook van leermateriaal een enorme vooruitgang te bespeuren. Wij krijgen ook een juister inzicht dank zij de inventaris van de inboedel van enkele scholen⁵⁷ die veelal opgemaakt werd, ofwel tijdens een onderzoek naar de noodzaak van uitbreiding of vernieuwing van een bestaand schoolgebouw, ofwel bij de inrichting van een nieuwe school.

Gewoonlijk omvatte het schoolgebouw de klaslokalen, de woning van de hoofdonderwijzer met of zonder tuin en de speelplaats. Op die manier vervulde de onderwijzer in veel gevallen de rol van huisbewaarder. Hij zorgde voor het onderhoud en de schoonmaak van de schoolgebouwen, want in sommige wedden waren bijdragen vervat die daarvoor bestemd waren⁵⁸.

Hoe was een klas in de laatste decennia van de voorgaande eeuw feitelijk uitgerust?

Het gewone meubilair bestond uit: de lessenaar voor de onderwijzer, deze van de leerlingen voorzien van inktpotten, minstens één, maar vaak meerdere zwarte borden, een kachel en een kast. In iedere klas vond men er ook een kruisbeeld, een beeld van O.L.Vrouw, de portretten van de koning en de koningin, soms ook een uurwerk.

Het didactisch materiaal was gewoonlijk bestemd voor de school. Voor de lessen aardrijkskunde beschikte de onderwijzer over een aardbol, soms twee, een wereldkaart en een kaart van Europa en van België. In enkele gevallen kon de onderwijzer gebruik maken van een kompas. Met behulp van telramen, een weegschaal, de verzameling van maten en gewichten en dikwijls de landmetersketting, werden rekenen en metriek stelsel aangeleerd. Minder algemeen was het bezit van kaarten en prenten ter verduidelijking van de nationale geschiedenis en de heilsgeschiedenis. Het aanschouwelijk materiaal, gebruikt tijdens de lessen van natuurkunde, was van heel uiteenlopende aard. Soms beschikte men over illustraties betreffende de flora en fauna. In andere gevallen gebruikte men barometer, thermometer en hygrometer⁵⁹.

7 Het kosteloos onderwijs

Voor 1842 werd het kosteloos onderwijs beschouwd als een vorm van liefdadigheid en dus als een gunst aan de arme ouders. Zoals we reeds hoger zagen, werd ze door bemiddeling van pastoors of door het Armbestuur verleend. De gemeenteonderwijzer was verplicht deze arme kinderen in zijn school te aanvaarden⁶⁰.

⁵⁶ G. Hoornaert, 150 jaar Spanjeschool 1835-1985 te Roeselare, p. 19

⁵⁷ R.A.B.-W., P.B.W.-VL., 4de afdeling, nr. 890 Gits Gemeentearchief Ichtegem, nr. 205. 1, Ichtegem Stadsarchief Torhout, Modern archief, nr. 59, Torhout

⁵⁸ M. Bostoën, De schoolstrijd in het Torhoutse, Leuven, 1972, p. 25

⁵⁹ Op. cit. (R.A.B.)

⁶⁰ K. De Clerck, Momenten uit de geschiedenis van het Belgisch Onderwijs, De Sikkel, 1975, p. 9.

Met de schoolwet van 1842 werd het kosteloos onderwijs een recht waar arme ouders zich konden op beroepen. Ze moesten echter wel zelf er om verzoeken. Het aantal in aanmerking komende leerlingen was nu onbeperkt. Meteen viel de invloed van de geestelijkheid grotendeels weg⁶¹. Het artikel 5 van de wet van 1842 bepaalde heel duidelijk : “Les enfants pauvres reçoivent l’instruction gratuitement. La commune est tenue de la procurer tous les enfants pauvres dont les parents en font la demande, soit dans son école communale, soit dans celle qui en tient lieu, ou dans toute autre école spécialement désignée a cet effet par elle”⁶². De ouders werden per aanplakbrief verwittigd dat ze hun kinderen konden laten inschrijven.

Het begrip “arme kinderen” werd door een K.B. van 26.5.1843 nader omschreven: “Kinderen van arbeiders die als inkomen slechts hun dagloon hebben en die geen schoolgeld kunnen betalen.”⁶³

7.1 Openbaar onderwijs te Lichtervelde (1800-1879)

7.1.1 Jongensonderwijs

In 1818, onder het Hollands Bestuur, beveelt de centrale macht het oprichten van openbare scholen. Bij het ontvangen van dit bevel, antwoordt de gemeente dat er een school bestaat, door onderwijzeressen bestuurd en verder dat “les fonds communaux ne permettent pas d’ accorder indemnité, soit de logement, soit de titre de pension à un instituteur”⁶⁴.

7.1.1.1 De eerste gemeentelijke jongensschool

In 1822 wordt door de gemeente van Sieur Ignaas Devos, bierbrouwer, een eigendom gehuurd om er de gemeentelijke jongensschool in op te richten. Devos zelf bewoonde het huis op het marktplein waar vroeger, in 1660, de Franse school was geweest (thans Willy Colpaert). Het verhuurde pand, gelegen Noord van het zijne, paalde aan de Mosselstraat. Het is de nog bestaande driewoonst, die praktisch tot op heden, het uitzicht uit die tijd ongeschonden bewaard heeft⁶⁵.

De raadszitting van 10.10.1822 luidt als volgt:

⁶¹ H. Van Daele, Geschiedenis van het stedelijk lager onderwijs te Antwerpen van 1830- 1872, Pro Civitate, historische uitgaven, nr 31, 1972, p. 257.

⁶² Ibidem, p. 251.

⁶³ Ed. Ducpetiaux, Pauperisme, p. 245.
Th. Luyckx, Politieke geschiedenis van België, p. 89.

⁶⁴ De bestuurstaal op de gemeente was, als gevolg van de Franse overheersing, tot in 1818 nog steeds het Frans.

⁶⁵ Toegankelijk langs het marktplein tussen de woningen van Roger D’hulster (nr. 6) en dierenarts Willy Colpaert (nr. 8); eveneens langs de Mosselstraat, thans Callewaertlaan.

“Burgemeester Michel Surmont, gemeenteraadsleden en secretaris Charles Vandewalle”

“Willende bezorgen aan de gemeente eene woning voor den onderwijzer in het lager schoolwezen met bekwaam lokaal voor het onderwijs, waervan zij altijd tot hiertoe onvoorzien is geweest, is overeengekomen met Sieur Ignaes Devos, bierbrouwer te Lichtervelde en hebben met hem aangegaan de pacht van een groot woonhuys met verdere gebouwen, cour en hovernierhoveken, te saemen groot omtrent zeven roeden zeven en dertig ellen nieuwmaete of vijftig roeden oude - Brugsche maete...”

De pacht wordt aangegaan voor 18 jaar on bedraagt 28 gulden, 57 cents of 25 pond groote courant. De gemeente zal voorzien in de jaarwedde van de onderwijzer, hetzij 56 gulden, 43 cents.

Er wordt aan Willem, koning der Nederlanden, een verzoekschrift gestuurd om 100 gulden bijwedde te bekomen. De gemeente laat verder uitschijnen dat de school haar jaarlijks 128 gulden 57 cents zal kosten.

Benevens de voorziene jaarwedde, zal de opbrengst van de betalende leerlingen eveneens voorzien in het levensonderhoud van de onderwijzer.

7.1.1.2 1823: aanstelling van een onderwijzer door de gemeentelijke overheid

Om te voldoen aan de richtlijnen van het Centraal Bestuur, moest, bij gebrek aan gediplomeerde onderwijzers, voor de vacante plaats te Lichtervelde door de kandidaten een examen afgelegd worden. Dit gebeurde in augustus 1823 bij schoolopziener Theodoor Vandewalle. Maar geen enkele kandidaat gaf er voldoening. De beste sollicitant onder hen -aldus het verslag- heeft geen schoon geschrift en heeft “27 feilen begaan in een frans dictee van 6 1/2 reken!!”

Op 22 november van hetzelfde jaar wordt bij dezelfde opziener, ten overstaan van burgemeester Surmont, gemeenteraadsleden en verscheidene notabele ingezetenen van de gemeente een nieuw examen uitgeschreven.

Hier volgt de uitslag:

	Dominiek Cracco		Bernard Vanhollebeke	
	Vlaams	Frans	Vlaams	Frans
Lezen				
toonval	4	4	3	3
zinstippen	4	4	4	4
vloeiendheid	3	4	3	3
uitspraak	4	4	4	3
Schrijven				
groot	4		3	
middelbaar	4		3	
kleinhandel	4		3	
spelling	3	3	4	1

Versnijden van pennen	4		4	
Taalkonst				
herstellen verkeerde spelling	4	4	3	4
ontleding	4	4	3	4
Methoden en kennen				
1 ^{ste} vraag	4		4	
2 ^{de} vraag	3		4	
Lesgeven	4		2	
Rekenkonst				
1 ^{ste} vraag	0		4	
2 ^{de} vraag	4		4	
3 ^{de} vraag	2		4	
Totaal	59	27	59	22
		86		81

De heer Petrus-Dominiek Cracco⁶⁶ (3) die hier reeds een paar maand in dienst was wordt dus als beste geklasseerd. Zijn kandidatuur, alsmede deze van Bernard Van-hollebeke worden naar de "Gedeputeerde Staten der Provincie" opgestuurd.

Wegens het grootst aantal behaalde punten werd Pieter Dominiek Cracco op 1 januari 1824 vast benoemd als "openbaar schoolonderwijzer". Hij was onderwijzer "van de derde rang", d.w.z. hij had een diploma van de derde rang.

Aldus werd Cracco hoogstwaarschijnlijk de eerste gediplomeerde onderwijzer te Lichtervelde.

⁶⁶ Pieter Domien CRACCO was de broer van de bekende priester-dichter E.H. Domien Cracco (1790-1860), leraar aan het Klein Seminarie te Roeselare (1829-1842) en zoon van Jacobus Cracco (Bellizona 1745 - Roeselare 1817) en van diens tweede vrouw Maria Clara Radolphus (Roeselare 1757-1831).
P.D. Cracco werd geboren te Roeselare op 11 mei 1798 en overleed er op 12 februari 1872. Terwijl hij gemeente-onderwijzer was te Lichtervelde, huwde hij er op 19 april 1825 met Sophia Hurssel, herbergiersdochter (Stationsplein, Z. hoek met de Surmontstraat), geboren te Lichtervelde op 4 april 1805 en overleden te Roeselare op 14 december 1866. Op het ogenblik van zijn huwelijk woonde zijn moeder Maria Redolphus eveneens te Lichtervelde. Cracco was in meer dan een opzicht een merkwaardig man.
Te oordelen naar de geboorteplaatsen van zijn elf kinderen blijkt Pieter-Domien het trekken in zijn bloed gehad te hebben. In 1828 woonde hij al in Zwevegem, in 1829 - 1831 te Moen en daarna zeker van 1833 tot 1848 te Kortemark waar hij onderwijzer was. In 1853 zou hij te Brussel gewoond hebben, waar in dat jaar nog een zoontje -een achterkomertje- geboren werd. Voor of na zijn verblijf te Lichtervelde was hij schoolmeester te Moeskroen, Lauwe, Torhout en Maldegem. Later woont hij in Roeselare, waar zijn vrouw overleed in 1866.
P.D. Cracco wordt door wijlen Prof. Eg. Strubbe als "schrijver van volksboeken" vereremerkt. Halfweg 1858 publiceerde Pieter-Domien Cracco onder zijn initialen P.D.C. bij Van Hee te Roeselare in de reeks "Kleine Katholieke Bibliotheek" het deels door Huys geïnspireerde "Verhael der euveldaden van den al te beruchten Baeckelandt en van zijne talrijke bende". Verder verscheen van zijn hand o.a. "Bijbel der Christene Kindsheid. Vermakelijke lezingen op het Oud en Nieuw Testament", die in 1847 te Doornik (Casterman) reeds een tweede uitgave kende. Domien Cracco die de familie Cracco bestudeerde, zegt dat zijn verre grootoom vertaler was en ook schilder- glasmaker, een typisch beroep in die familie.
Grotendeels uit "Biekorf" jg. 1984 p. 200 - 201

In verband met de benoeming van Petrus-Dominiek Cracco lezen wij:

“Onderwijzer Cracco Petrus, gedrag goed, ijver naar wensch, genoegzaam bekwaam, zelfs om deel te nemen en te maken van een hogere klasse... Het schoollocaal, door de gemeente verzorgd, is in zeer goede staat en voorzien van de nodige meubelen, als van 16 lessenaars en vier banken, elk kunnende dienen tot het plaatsen van vijf leerlingen. Een jaarlijks traktement uit 's Rijks Schatkist van 100 gulden en uit de gemeentepeningen van 56 gulden 43 cents. Er worden jaarlijks prijzen plegtiglijk uitgedeeld aan de leerlingen bestaande in gedenkpenningen, boeken enz.

Behoeftige kinderen zijn gratis toegelaten voor degenen die boven de 12 jaar zijn.”

In 1826 neemt Cracco ontslag en de heer Pieter Lansens⁶⁷, Lichterveldenaar, 25 jaar oud, wordt voorgesteld. Hij heeft veel bekwaamheid, maar aangezien hij een inboorling is en daarbij van geringe afkomst, wordt gevreesd dat hij het nodige gezag zal missen en om die redenen wordt zijn kandidatuur afgewezen.

In opvolging van D. Cracco, wordt dan de vacante betrekking toegewezen aan een zekere Stefaan Kerkhofs, Nederlander, afkomstig van Reusel, Noord-Brabant. Hij werd geboren in 1792 en was drager van 2 diploma's nl. de "acte van toelating" tot

⁶⁷ Pieter LANSENS (Lichtervelde, 11 mei 1801 - Koekelare 22 november 1879) kan gerekend worden onder de beroemde Lichterveldenaren. Na de mislukking in zijn geboortedorp werd hij kostschoolbestuurder te Koekelare. Zijn betekenis ligt vooral op historisch gebied. Hij schreef o.a. volgende werken: "Geschiedenis van Vlaenderen" (Torhout, 1887), "Alouden Staet van Vlaenderen" (500 pagina's - Demoor, Brugge, 1841), "Geschiedenis van Thourout en Wynendaele" (Brugge, 1845), "Ghistelles, son ambacht et ses seigneurs" (Antwerpen, 1864). In 1839 behoorde hij tot de stichtende leden van het nog bestaande genootschap voor geschiedenis, "Société d'Emulation de Bruges". Alhoewel hij omzeggens geheel vreemd stond tegenover de Brugse groep der Emulation, mag hij gerekend worden onder de beste historici van zijn tijd in Vlaanderen.

Lanssens, een oud-leerling van de Lichterveldse school, was niet alleen in zijn tijd. Nog andere Lichterveldenaren zijn te vermelden. Bijvoorbeeld rederijker Amandus Missiaen, dichter van de "Vereerlijkt Belgen" (Brugge, 1809). Het is eveneens bekend dat er in die jaren, rond de eeuwwisseling, te Lichtervelde een zeer actieve rederijkerskamer werkzaam was, "De Vreedsaeme Reyzers". Ze neemt deel aan prijskampen en voorstellingen te Wervik (1777), te Poperinge (1782), te Kortrijk (1782), te Tielt (1787), te Roeselare (1810). Zelf ontving ze Veurne in 1805 voor een prijskamp. Ook in 1808 schreef ze nog een prijskamp uit, en, nog op 23 juli 1823 kreeg in Lichtervelde David de Simpel, verbonden aan de kostschool van Pieter Lanssens te Koekelare, met zijn "De aftocht van Moskou" een tweede plaats na P.A. Priem. In 1806 namen twee van haar leden, een zekere Colpaert en iemand onder de naam "Kunstgenoot", deel aan een wedstrijd te Wakken, de woonplaats van Pieter Joos de Borghgraeve, die in zijn tijd een der beste dichters was.

Dit alles kan slechts mogelijk geweest zijn, wanneer er ter plaatse een sterk ontwikkeld lager onderwijs bestond.

Biografie Pieter Lanssens:

Pieter Lansens door Paul Van Oye uit de Thouroutenaer 14.09.1907

Pieter Lansens door Jan Schepens uit de Vlaamse Gids, jg. 38, nr. 1, jan. 1954.

Beide artikels in het "Jaarboek Coclariensis 1979"

Pieter Lansens in "Lexicon van Westvlaamse schrijvers", deel 1

Pieter Lansens 1801-1879, in De Spiegel, (RMS Koekelare), dl XVIII (1979)

schoolonderwijzer "van den vierden, t.t.z. de laagste rang", in 1817 behaald; en een tweede "van den derden" in 1821 behaald, beide door de Provinciale Commissie van Onderwijs afgeleverd te 's Hertogenbos (Nederland)⁶⁸.

Bij de onafhankelijkheid van België blijft de jongensschool van de heer Kerkhofs in het hoger geciteerde huurhuis en dat tot in 1857, jaar waarin de nieuw gebouwde gemeenteschool in dienst wordt genomen.

De eerste organieke wet op het lager onderwijs (23.9.1842), ook genoemd "De Wet Nothomb" had als gevolg dat ook Lichtervelde door het centraal Bestuur aangezocht wordt het kosteloos onderwijs in te richten. Blijkens haar antwoord vindt de gemeente dit nutteloos aangezien al de behoeftige kinderen van de gemeente de klooster-school bezoeken en daar kosteloos onderwijs genieten. Niettegenstaande dit kordaat antwoord, komt toch kort nadien nl. in 1844 het kosteloos onderwijs tot stand in de gemeenteschool en dit met 12 rechthebbende kinderen.

De onderwijzer wordt hiervoor een vergoeding toegekend van 60 Fr. per jaar.

Het klooster dat niets aangevraagd heeft, krijgt niets.

In 1849 krijgt de gemeenteschool een hulponderwijzer nl. de Heer Ch. De Saegher uit Roesbrugge-Haringe, met de jaarwedde ten laste van hoofdonderwijzer Kerkhofs die nog steeds op het marktplein woonde n.l. in het oude schoolhuis van 1660. Het gevolg was dat, kort daarop, dus in 1851, de 59 jarige hoofdonderwijzer Kerkhofs ontslag neemt en brouwer wordt. Niet zo bevreemdend trouwens, aangezien zijn schoonvader, Ignaas Devos, er dezelfde stiel had uitgeoefend.

Brouwer Kerkhofs zal wellicht en begrijpelijkerwijs zijn gebouwen liever gebruikt hebben voor zijn eigen doeleinden, dan ze aan de gemeente te verhuren als schoollokalen.

Daar de gemeente nog steeds geen eigen schoollokaal had, kwam ze door het besluit van Kerkhofs in een moeilijke situatie terecht. Zo besluit de gemeente dan maar, in 1852, een eigen school te bouwen met een woning voor de onderwijzer.

⁶⁸ Afschriften achteraan. Originelen in het bezit van de heer Hugo Delecluyse te Kortrijk. De heer Stefaan KERKHOFs huwde te Lichtervelde, op 2 mei 1833 met Julie De Vos, dochter van brouwer Ignaas De Vos. Later werd de heer Kerkhofs gemeenteraadslid en lid van de Kerkraad.

Het gezin werd gezegend met 4 zonen en 3 dochters. De oudste, Medard, stierf ongehuwd op 26 jarige leeftijd. Camillus werd notaris en Xaveer burgemeester te Lichtervelde in de woelige periode van de liberale overheersing met de zware schoolstrijd; de jongste, Janvier, was de man die na de aanleg van de marktstraat, op zijn eigendom een zaal liet bouwen en deze in 1924 schonk aan de VZW De Zwaan. Van de meisjes werden er twee kloosterzuster: Hortense die moeder-overste werd in het klooster van de zusters Paulinen In de Stationsstraat; Marie-Justina trad binnen in het klooster van de zusters Ursulinen te St.-Truiden, en Mathilde stierf ongehuwd op 80 jarige leeftijd in 1917 (Bevolking Lichtervelde - Het Zwaantje jg. 1967-68 nrs 2 en 5).

Als opvolger van de heer Stefaan Kerkhofs komt de heer Jozef Reynaert, gediplomeerd onderwijzer van de normaalschool te Torhout. Hij bezat een officieel diploma, hem toegekend in 1847 en behoorde aldus tot de eerste promotie die te Torhout voor een officieel erkende examencommissie, de onderwijzersakte werd toegekend.

7.1.1.3 Eerste gemeentelijk schoolgebouw

In 1854, de bevolking bedroeg toen 5.780 inwoners, werd het project voor de school goedgekeurd voor de som van 13.108,36 Fr. te verhogen met 4 % ereloon voor de architect.

De verwerving van de grond geschiedde voor de notaris Jan Francis Dieryckx te Torhout. De verkopende eigenaars waren Louis Defoere en Marie-Thérèse Van Hoorne uit Brugge. Door de bemiddeling van burgemeester Surmont werd de gemeente aldus de eigenares van een “dryhoekte party zaailand zijnde de noordkant, groot 20 a. 93 ca. met daarop staande een huis van dry woningen gelegen zuid des zelfs kerk, al de westkant der Beverenstraat”. De koopsom bedroeg 2.750 fr. Een aanvraag om toelage werd gericht aan de koning “pour la construction d' une nouvelle école”.

De aannemers Jean en Joseph Delafontaine aanvaardden de werken voor de som van 15.227,37 fr.

Verdere specificatie: “Dit gebouw zou verdeeld worden in 2 klassen: eene voor de Franse en eene voor de Vlaemse tael. Er moet wezen eene kleeckaemer, gemakplaetsen, ingang en woning voor den onderwijzer, bestaende uit eetkamer, salon, eene spreekplaets en keuken; op de verdieping slaepkamers”.

Zo komt in 1857 de eerste gemeentelijke school tot stand op de hoek van de Beverenstraat en de Gitswegel (nu Klijseweg), zoals gepland: bestaende uit een ruim woonhuis met verdieping voor de onderwijzer (thans politieburelen) en twee zeer ruime klassen. Deze werden soms ook wel voor andere doeleinden gebruikt o.a. voor toneelvoorstellingen door het Lichterveldse toneelgezelschap “Voor Volk en Taal”. Thans zijn deze klassen omgebouwd tot brandweerarsenaal.

7.1.2 Kosteloosheid van het onderwijs

De kosteloosheid van het onderwijs voor arme kinderen is gedurende lange tijd een steeds terugkerend probleem geweest voor de gemeente. Zo lezen wij o.a.

Naar aanleiding van art. 4 van het K. Besluit van 26 mei 1848 werd aan burgemeester en schepenen volgend bericht gezonden:

“Alle jare van 1 tot 30 juli moet elke gemeente er zorg voor dragen dat door de Burgemeester en Schepenen en onder bewaking van den “Cantonnalen Schoolopzie-ner” registers worden aangelegd bestemd tot “aantekening der vragen van inschrijving”, het eene voor de knechten, het andere voor de meisjes, en dit elke dag, de zondagen uitgezonderd, van 9 tot 11 uur 's morgens, ter gemeentesecretariaat. Zul- len ingeschreven zijn, de arme kinderen die aanspraak hebben op 't kosteloos onder-

wijs, waarvan de ouders of voogden de aanvraag zullen doen voor het schooljaar 1859-1860.

De kinderen moeten:

1. ten minste 7 en ten hoogste 14 jaar zijn.
2. Tegen pokken ingeënt zijn, of de pokken reeds gehad hebben.
3. Vader, moeder of voogd moeten in de gemeente woonachtig zijn.”

In 1860, de hongersnoodjaren waren toen reeds een decennium voorbij, waren er in de gemeenteschool 99 jongens die kosteloos onderwijs genoten, waarvan 40 ondersteund door weldadigheid en 59 niet-ondersteund.

Het Bestuur van Weldadigheid vond blijkbaar dat zij niet moest instaan voor deze ondersteuning en korte tijd daarop richt zij naar het gemeentebestuur volgend schrijven:

“Gezien de circulaire nr 52.295 van de Heer Gouverneur dezer provincie, van date 17 july 1848:

Overwegende, dat het bestuur van Weldadigheid door de gemeente jaarlijks gesubsidieerd wordt, is van gevoelens, dat hetzelfde bestuur om voornoemde redenen niet gehouden is tussen te komen in de kosten van het kosteloos onderwijs der arme kinderen der gemeente voor de schooljaren 1862 - 1963/1863 - 1864/1864 - 1865.”

In de zitting van de gemeenteraad van 25 september 1862 werd de volgende beslissing getroffen:

“In de gemeentebegroting van 1863 zal een som van 200 fr voren gedragen worden ten behoeve van J. Reynaert, gemeente-onderwijzer, voor het kosteloos onderwijs van arme kinderen”.

7.1.3 De eerste vrije jongensschool

De opvolging van burgemeester Michel Surmont, overleden op 2 december 1872 gaf aanleiding tot het ontstaan van een jammerlijke diepgaande verdeeldheid op de gemeente. Als gevolg daarvan, mede wellicht ook op initiatief van de heer Directeur van de Torhoutse normaalschool vond pastoor E.H. Joannes Hocke⁶⁹ het aangeraden, in samenwerking met de normaalschool, een vrije jongensschool op te richten.

Daartoe werd in 1873, uit het eigendom van notaris Van Hee, een stuk grond van 20 are aangekocht, gelegen op de wijk "Het lepers Hoeksje", ten noorden van de Stationsstraat, juist vóór de brouwerij "De Hoop", en zich uitstreckende tot in de "Kleine Statiestraat", thans B. Callewaertlaan.

⁶⁹ Zie bidprentje

Zowel de grond, als de er opgerichte gebouwen, werden eigendom van de Torhoutse normaalschool. De school werd opgericht voor betalende jongens en kreeg de naam "Sint-Jan-Berghmansschool". Ze werd aanvankelijk bestuurd door de E.H. Henri Devoghel⁷⁰ die hier onderpastoor was van 1874 tot 1882⁷¹.

Voor het onderricht werden twee niet gediplomeerde leerkrachten aangesteld, nl. de heren August Gyselinck van Waarmaarde en Pieter Missiaen van Staden. Deze laatste had reeds dienst gedaan in Pervyse. Ze werden beiden in 1880 vervangen.

De leergangen vingen aan in oktober 1876 en de gebouwen bestonden, naast een toegangsweg uit twee woonhuizen langs de Stationsstraat⁷² nl. een voor de bestuurder en een voor de onderwijzer; een dertigtal meter achteraan, stond het eigenlijke schoolgebouw met drie klassen onderaan en een bovenverdieping. Men kon er school gaan vanaf 6 tot 14 jaar.

Gedurende de oorlog '14-'18 werd het gebouw beschadigd en in 1920 kwam alles in privé-bezit.

⁷⁰ Zie bidprentje

⁷¹ Bij het vertrek van E.H. Devoghel kregen wij als bestuurder, de hem opvolgende onderpastoor nl. E.H. Karel Berlamont (1882-1896) -zie bidprentje- daarna E.H. Henricus Lammerand (1896-1912) en tenslotte E.H. Firmin Hondeghem (1912- 1914) -zie bidprentje.

⁷² Cleophas Sintobin: Kad. sectie F 542/02 - 604/y2 – 276/b
Th. Luyckx, Politieke geschiedenis van België, p. 89.

BID VOOR DE ZIEL VAN
ZEER EERWERDEN HEER

JOANNES-FRANCISCUS HOCKE
PASTOR-DEKEN VAN GHISTEL
VEREERD MET HET KRUIS: PRO ECCLESIA ET PONTIFICE
RIDDER VAN HET LEOPOLD'S ORDE:

<i>Geboren te Brugge den 1 van Oost</i>	1817
<i>Bewaker en daarna Professor van Rhetorica in het College van Meenen</i>	1837
<i>Priester gewijd den 19 September</i>	1840
<i>Onderpastor te Rumbek</i>	1845
<i>Onderpastor op St. Maartens te Yper</i>	1849
<i>Pastor te Dickbusch</i>	1859
<i>Pastor te Gullegem</i>	1864
<i>Pastor te Lichtervelde</i>	1871
<i>Pastor-Deken van Ghistel</i>	1875
<i>godvruchtig in den Heer ontslapen te Ghistel den 27 Juni</i>	1895

Hij was een priester naar Gods welbehagen... al wel-
doen heeft hij zijne levensbaan doorloopen Act. Ap. 10-38.
Hegeen voor Gods oogen aangenaam was, heeft Hij
gedaan en noch ter rechterzijde noch ter linkerzijde is hij
van den waren weg afgeweken - Hij heeft zich alles
voor allen gemaakt om ze allen zalig te maken 1 Cor.
9-22. Welbeminte Parochianen! Gij weet hoe ik mij van
den eersten dag af, al den tijd, onder u getregen heb; hoe
ik niets van al hetgeen, dat u nuttig was, nagelaten heb
u te verkondigen. Doet wat ik u geleerd heb en de God
van vrede zal met u zijn. Weest uwe oversten gehoorzaam
en onderworpen, want zij waken over u, omdat zij eens
rek-ning zullen moeten geven voor uwe zielen. Vreest
God en onderhoudt zijne geboden: daarin is alles voor den
mensch gelegen.
Act. Ap. XX 18-20 Ph. IV. 9 HEBR. XIII. 17 ECL. XII. 13
Lieve Ouders, gij weet hoe ik uwe kleine kinderzjes bemind
heb. Met Jesus heb ik gezegd: Laat de kinderen begaan,
en belet ze niet tot mij te komen: want voor dezulken is
het Rijk der hemel-n. MATH. 9-14. Doet die lievelingen
met u bidden voor mij.
Mijn Jesus berouwtigheid 100 dagen oflaat.
Zoet Hert van Jesus wees mijne liefde 300 dag. af.

Ghistel Drukk. van Em. Vanhosebrouck-Godderis

de dood der Heiligen in de
ER ZALIGER GEDACHTENIS
van den Eerwerden H

HENRI-JOSEPH DEVOGHEL
rustende Pastor,

geboren te VEURNE, den 25 October 1838,
Priester gewijd te Brugge in December 1862,
Leeraar te Thorout, April 1862.
Onderpastor te Winckel-Sint-Eloy, Januari 1867.
Onderpastor te Lichtervelde, Januari 1874.
Pastor te Snelleghem, Mei 1882.
Pastor te Oostvleteren, Maart 1896.
Vierde zijn priesterlijken Jubilé, Juni 1912,
te VEURNE, alwaar hij godvruchtig in den Heer
ontsliep den 29 October 1913.

Hij beminde de Wijsheid en betrachte ze van zijne jonge
jaren af en zocht haar tot zijne bruid te bekomen en was
verliefd geworden op hare schoonheid. (Sap. VIII.)

Een ding heb ik den Heer gevraagd en dit alleen zal
ik betrachten, van te mogen in het huis des Heeren wonen
al de dagen mijns levens. (Ps. IX.)

Hij muntte uit door zijne voorzichtigheid in woorden en
werken, door zijn sterk geloof door de zuiverheid van zijn
hart, door zijne brandende liefde tot God en tot de Kerk
van J.-Chr. (H. Bern.)

Snelleghem staat getuige hoe de ieverige herder de
schoonheid van het huis des Heeren heeft lief gehad en de
plaats zijner heerlijkheid.

Rust dan in vrede, weerdige dienaar des Heeren en
geniet nu voor eeuwig den loon uwer deugden.

Vaartwel, dierbare Zuster, Broeder en lieve Neven; hebt
dank voor uwe teedere genegenheid; gij vooral, eerwerde
Neven Priesters, weest mij indachtig aan het Altaar des
Heeren.

Beminte Vrienden, Broeders in het Priesterdom, paro-
chianen van Snelleghem en Oostvleteren, bidt allen voor
mij, tot wederziens in den Hemel.

Akten van Geloof, Hoop en Liefde.
(Afr. 7 jaar en 7 maal 40 dagen)

"Doo'sentjes" uit eigen verzameling.

Geloofd zij Jesus-Christus ! Amen. (100 d. afl.)

† BID VOOR DE ZIEL VAN
HEER
AUGUST GYSELYNCK
weduwaar van Vrouw
Marie-Louise Vanoverschelde
geboren te Waarmaarde, den 4 Maart 1851 en godvruchtig overleden te Lichtervelde, den 15 Maart 1935, voorzien van de Troostmiddelen onzer Moeder de H. Kerk.

Voorzitter van den Kerkraad.
Hij was lid der broederschappen van 't H. Hart en S. Jozef.

VAN krachten uitgeput stierf hij in een geze-
gen ouderdom en op gevorderden leeftijd, ge-
komen tot de volheid der dagen. (GEN 15 18.)

Hoe schoon is het voor den ouderdom een goed
oordeel te kunnen vellen en voor de ouderlingen
licht en raad te bezitten. (ECCLE 25 7.)

De dierbare afgestorvene was een rechtvaardig
en vredelievend man, die de belangen van zijn ge-
meente ter harte nam en zich altijd ten dienste stel-
de voor het welzijn zijner medeburgers. Zijn wijze
raad diende tot licht, zijn menschlievendheid mi-
ek hem vele vrienden. Zijn onberispelijke levenswan-
del en zijn stiptheid dienden tot voorbeeld.

Hij was christen met naam en daad, God en Kerk
bovenal beminnend, standvastig en onwankelbaar
in het geloof, niets in de wereld was bekwaam
hem van zijn godsdienst af te trekken. H. VINCK.

Hoe gelukkig en voorzichtig de mensch die dage-
lijks tracht zoo te leven gelijk hij wenscht bevon-
den te worden in het uur des doods.

Duurbare Bloedverwanten, vaartwel. Gij weet
hoe ik U steeds bewijzen heb gegeven van mijn
genegenheid, wilt me nu ook de laatste blijken van
liefde geven met veel voor mij te bidden. Tot bij
God in den hemel.

H. Hart van Jesus ik heb betrouwen op U (500 d. afl.)

Druk. C. Sintobin-Yperman, Markt, Lichtervelde.

MIJN JESUS, BERMHERTIGHEID ! rooo d.a.

"Al 't geen ik lijde is voor O. L. Heer en
voor mijne lieve Parochianen., (Woorden uitge-
sproken door den overledenen voor zijn afsterven.)

† TER ZALIGER GEDACHTENIS †
van den Eerw. Heer
KAREL BERLAMONT,
Zoon van Augustus en Maria Ludovica Doorme,
Geboren te Iseghem, den 5 Februarij . . . 1847.
Leevaar benoemd in 't Kollegie van Kortryk
in September 1871.
Priester gewijd te Brugge, den 23 December 1871.
Coadjutor van Deken van Coillie op St. Gillis
te Brugge, 21 December 1881.
Onderpastor van Lichtervelde, 1 Mei 1882.
Pastor van Coyghem den 15 July 1896.
Aidnaar overleden den 29 December 1897.

God beproeft deze die Hij bemint.— Die met
Christus lijdt zal met Christus verheerlijkt zijn.
Komt tot mij gebenedijden mijns Vaders. Ik
had honger en gij hebt mij gespezen. — Zalig
zijn de barmhertigen, want zij zullen barmher-
tigheid verwerven. — Hij is voorbijgegaan al
goed doen.

In korten tijd heeft hij eene lange levensbaan
voltrokken.

Ik heb altijd zien vooruitgang doen in de
deugd door deze die eene groote godvruchtig-
heid hebben tot den H. Jozef. H. Ther.

Die de godvruchtigheid tot het H. Herte ver-
spreiden zullen hunnen naam in mijn hert ge-
schreven hebben voor altijd.

Bemide Pavochanen, gedenkt uwen Herder,
die u het woord Gods gepredikt heeft, en over-
wegende welk het einde zijns levens geweest
is, volgt zijn geloof na.

Lieve Broeder en dierbare Neef, beide Priesters,
wees mij indachtig aan het altaar des Heeren.

Coyghem, — Drukk. René Nattin.

Ik zal mij eenen getrouwen priester verwekken,
die zal handelen volgens mijn hert en mijne ziel.
I Reg. II-35.

✠
DUURBAAR EN GODVRUCHTIG AANDENKEN
van den Eerwaarden Heer
FIRMIN HONDEGHEM

Geboren te Boesinghe, den 23 December . . . 1875
Priester gewijd te Brugge, den 23 December . . . 1899
Leeraar aan 't Collegie te Poperinghe, in Sept. 1899
Onderpastoor te Lichtervelde, in Mei 1912
Principaal van 't Collegie te Poperinghe, in
September 1914
Pastor te De Panne, in Augustus 1924
Pastor te Ruysselede, in Mei 1928
In den Heer ontslapen te Brugge, den 17 Dec. 1930

Gedenkt uwe oversten, die U het woord Gods
verkondigd hebben; beschouwt hoe zij tot het ein-
de huns levens onder U wandelden en volgt hun
geloof na. Hebr. XIII-7.

Bemide Parochianen, gij die mijne lessen ont-
vangen en mijn leven gekend hebt (II ad Tim. III-10)
blijft eenvoudige kinderen Gods, onberispelijk het
woord Gods bewarende, tot mijnen roem op den
dag van Christus, opdat mijn arbeid voor U niet
vruchteloos weze (ad. Phil. II-15), en gij, mijne
goede Moeder, bemide Broeders en Zusters, duurba-
re Familie, troost U met het gedacht dat wij mal-
kander zullen wederzien in den Hemel.

GEBED. O God, die uwen dienaar Firmin als
deelgenoot aan het priesterschap der Apostelen met
de priestertelijke waardigheid vereerd hebt, verleen
ons, wij bidden U, dat Hij ook in hun gezelschap
voor eeuwig worde opgenomen. Door Christus on-
zen Heer.

Ruysselede, drukk. Cesar Standaert

Bewaert in uw hert de gedahtenis van uwen
vriend. ECCLE. XXXVII, 6.

✠
TER DIERBAER GEDACHTENIS
VAN
MYNHEER STEPHANUS KERKHOFS,
ECHTGENOOT VAN
Jufvrouw Julie De Vos;
geboren te Reusel (Noord-Brabant)
den 27 September 1792, gewezen schoolmeester te
Lichtervelde van 1826 tot 1831, thans gemeente-
raadsheer, lid van den kerkraed en eerelid
van het genootschap van den heiligen
Vincentius a Paulo,
kristelyk overleden te Lichtervelde den
4 Maerte 1867.

De hooge ouderdom is eene kroon die op de
wegen des gerechtigheid gevonden wordt.
Prov. XVI.

Hy was een deugdzaam en goddaerdig
mensch, aengenaem in zynen omgang, en
vredelievend in al zyne wegen.
II MACHAB. XV. — Prov. III.

Die er velen onderrichten in den weg der
rechtveerdigheid zullen blinken als sterren in
alle eeuwigheden. DAN. XII, 3.

(O Lieve Echtgenote en Kinders), op aarde heb
ik u zoo bemind, bidt nu voor my, en leeft altyd
zoodanig dat wy eens allen in den Hemel mogen
vereenigd wezen. H. GERTRUDIS.

R. I. P.

Thourout. Druk. van Fred. Delplace.

"Doo'sentjes" uit eigen verzameling.

8 Bijlagen

8.1 Diploma van onderwijzer behaald door Stephanus Kerkhofs in 1817

(Afschrift van het oorspronkelijk stuk van 22,2 x 16,3 cm op Hollands geschept papier)

*Acte van Algemene Toelating tot
SCHOOLONDERWIJZER
van den vierden of laagsten graad.*

De provinciale Commissie van Onderwijs in Noord-Brabant op den 23 April 1817 geëxamineerd hebbende, Stephanus Kerkhofs oud 25 jaren, secondant te Reusel in de nederduitse en fransche Talen, Lezen, Schrijven, Rekenen, taal en manier van onderwijs, heeft bevonden, dat dezelve de vereischten bezit, uitgedrukt onder N° 1 van het 1ste artikel der Verordeningen op de Examens; weshalve zij genoemden

STEPHANUS KERKHOF

opneemt onder de Schoolonderwijzers van den vierden of laagsten rang, en denzelven bij dezen gerechtigd verklaart, om, mits zich onderwerpende aan de algemeene en bijzondere schoolverordeningen, binnen bovengemeld ressort te staan naar eene School van den laagsten Rang en in het algemeen naar het verkrijgen eener speciale Beroeping, Aanstelling of Admissie tot het geven van onderrigt in de vakken van het Lager Onderwijs, omschreven bij N° 1 van het 1ste Art. der Verordeningen voornoemd.

's Hertogenbosch

den 23 April

1817

A.J. Berkhout

Voorzitter

V.D. Noorden

Sekretaris

(Ronde stempel in rood lak, 27 mm. Diam.)

Provinciale Commissie voor

Onderwijs van Noord-Brabant

Origineel in het bezit van de heer Hugo Delecluyse te Kortrijk.

8.2 Tweede diploma van onderwijzer behaald door de Stephanus

In 1821 behaalde Stephanus Kerkhofs het diploma van de derde rang:

*Acte van Algemene Toelating tot
SCHOOLONDERWIJZER
van den Derden Rang*

*De Provinciale Commissie van Onderwijs in Noord-Brabant op den 10 October 1821 ge-
ëxamineerd hebbende, Stephanus Kerkhofs oud 27 jaren, ondermeester, heeft bevonden, dat
dezelve de vereischten bezit, uitgedrukt onder N° 2 van het 1ste Art. der Verordeningen op de
Examens, weshalve genoemde*

STEPHANUS KERKHOF

*voor het Nederduitsch is opgenomen onder de School-onderwijzers van den derden Rang,
en dezelve bij dezen gerechtigd wordt verklaard, om mits zich onderwerpende aan de algeme-
ne en bijzondere Schoolverordeningen, binnen bovengemeld ressort te staan naar eene School
van den middelsten Rang, en in het algemeen naar het verkrijgen eener speciale Beroeping,
Aanstelling of Admissie tot het geven van onderrigt in de vakken van het Lager Onderwijs,
omschreven bij N° 2 van het 1ste Art. der Verordeningen voornoemd.*

*'S Bosch
den 10 October
1821*

*Voorzitter
B.J. howaes
Secretaris
V.D. Noordan*

(Stempel in rood lak)

*Provinciale Commissie
van Onderwijs in Noord-Brabant*